

ANALISIS LITERATUR KAJIAN ZAKAT DAN MAQASID SYARIAH

Analysis of Literature on the Study of Zakat and Maqasid Sharia

Azri Bhari (Dr.)ⁱ, Luqman Abdullah (Dr.)ⁱⁱ, Mohd Ashrof Zaki Yaakob (Dr.)ⁱⁱⁱ, Mohammad Mahyuddin Khalid^{iv}, Mohd Faiz Mohamed Yusof (Dr.)^v

ⁱ Pensyarah Kanan, Institut Kajian Zakat (IkaZ), Akademi Pengajian Islam Kontemporari (ACIS), Universiti Teknologi MARA (UiTM), 40450 Shah Alam, Selangor, azrib@uitm.edu.my

ⁱⁱ Pensyarah Kanan, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, 50603 Kuala Lumpur, luqmanabdullah@um.edu.my

ⁱⁱⁱ Pensyarah Kanan, Institut Kajian Zakat (IkaZ), Akademi Pengajian Islam Kontemporari (ACIS), Universiti Teknologi MARA (UiTM), 40450 Shah Alam, Selangor, ashrof@uitm.edu.my

^{iv} Pensyarah Kanan, Institut Kajian Zakat (IkaZ), Akademi Pengajian Islam Kontemporari (ACIS), Universiti Teknologi MARA (UiTM), 40450 Shah Alam, Selangor, emkay@uitm.edu.my

^v Pensyarah Kanan, Institut Kajian Zakat (IkaZ), Akademi Pengajian Islam Kontemporari (ACIS), Universiti Teknologi MARA (UiTM), 40450 Shah Alam, Selangor, faizyusof@uitm.edu.my

Abstrak	Abstract
<p><i>Senario fatwa yang diputuskan oleh institusi fatwa di Malaysia sentiasa berkembang dari semasa ke semasa selaras dengan prinsip hukum Islam yang bersifat fleksibel dan meraikan perubahan persekitaran. Mutakhir ini memperlihatkan penentuan sesuatu fatwa zakat tidak lagi secara langsung terikat dengan mazhab Syafie. Ini menunjukkan keterbukaan penerimaan pendapat pelbagai mazhab yang lain dan pandangan sarjana hukum fiqh kontemporari oleh pihak berautoriti dalam mengeluarkan hukum atau fatwa berkaitan zakat masa kini. Hal ini boleh dilihat terhadap senario hukum dan fatwa yang berubah daripada sandaran mazhab Syafie kepada pandangan mazhab lain atau pandangan tokoh fiqh kontemporari. Terdapat pelbagai penyelidikan telah dijalankan yang membincangkan fatwa, zakat dan maqasid syariah dalam bentuk tulisan disertasi, tesis, buku atau artikel jurnal. Artikel ini bertujuan mengkaji</i></p>	<p><i>Scenario of fatwa pronounced by the fatwa institution in Malaysia is constantly evolving in accordance with the principles of Islamic law which are flexible and accommodate the changing environment. Recent development shows that the pronouncement of fatwa on zakat is no longer directly tied to the view of Shafie school of thought. This development shows the openness by the fatwa institution in accepting the opinions and views of other school of thought and contemporary Muslim jurist in issuing ruling and fatwa related to zakat. This can be seen in the current scenario of ruling and fatwa pronounced are shifting from using the views of Shafie school of thought to views from other school or contemporary jurist. Various studies have been conducted which discuss the fatwa, zakat and maqasid sharia in the form of dissertation, thesis, book or journal article. This article aims to review the literature related to the fatwa on zakat and the use of maqasid al-shariah which will be conducted descriptively using the</i></p>

<p><i>literatur yang berkaitan dengan fatwa zakat dan penggunaan maqasid al-shariah yang akan dikaji secara deskriptif menggunakan kaedah penyelidikan dokumentasi perpustakaan. Kajian ini mendapati bahawa penggunaan maqasid al-shariah telah ditulis dalam pelbagai bahasa, aspek dan aplikasi. Walau bagaimanapun, tiada kajian khusus yang dihasilkan berkaitan dengan maqasid fatwa zakat di Malaysia.</i></p> <p>Kata kunci: <i>literatur, fatwa, zakat, maqasid shariah</i></p>	<p><i>library documentation research method. This study found that the use of maqasid al-shariah has been written in many languages, aspects and applications. However, no specific study has been made in relation to the maqasid of fatwa of zakat in Malaysia.</i></p> <p>Keywords: <i>literature, fatwa, zakat, maqasid shariah</i></p>
---	--

PENDAHULUAN

Analisis literatur ini dilakukan bagi memastikan sesuatu penulisan atau kajian yang akan dihasilkan berbeza dengan penulisan yang terdahulu. Ianya juga menentukan jurang perbezaan penulisan atau kajian terdahulu dengan kajian yang akan dilakukan. Asasnya, artikel ini mengagaskan idea fatwa-fatwa zakat yang diputuskan di luar kerangka mazhab Syafie adalah mengambil kira maqasid syariah sebagai faktor utama di samping keterbukaan dan perpindahan mazhab. Artikel ini mengklasifikasikan sorotan karya kepada tiga bahagian utama iaitu penulisan berkaitan zakat, penulisan berkenaan hukum serta fatwa zakat dan penulisan mengenai maqasid pensyariaan zakat.

LITERATUR PERBAHASAN ZAKAT

Terdapat pelbagai penulisan dan kajian yang dilakukan berkaitan dengan topik zakat. Penulisan dan kajian tersebut boleh diklasifikasikan kepada beberapa tema iaitu pentadbiran dan pengurusan zakat, pengalaman pengurusan institusi zakat, keberkesanan kutipan dan agihan zakat, zakat dalam aspek perundangan, zakat dalam aspek ekonomi dan perbandingan antara zakat serta cukai.

Penulisan dan kajian berkaitan pentadbiran dan pengurusan zakat meliputi pungutan dan agihan zakat antaranya ialah seperti yang dilakukan oleh Humam Daud (2004), Ahmad Fauzee Abdullah (2004), Dziauddin Sharif (2003), Muhammad Yamin Ismail (2007) dan Mahayudin Ahmad (2001), memfokuskan kepada kajian berkaitan pengurusan kutipan dan agihan zakat di zaman awal Islam, serta fokus berdasarkan wilayah yang melibatkan negeri Perak, Negeri Sembilan, Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan dan negeri Kedah. Dalam penulisan lain, Wahairi Mahmud (2002) menumpukan kajian terhadap impak pentadbiran zakat di negeri Pahang dengan wujudnya penubuhan Pusat Kutipan Zakat (PKZ) di negeri tersebut yang dilihat

meningkatkan kutipan zakat. Hasan Baharom (2007) pula membuktikan bahawa institusi zakat di Malaysia terutamanya institusi zakat yang telah diperbadankan sebagai satu entiti korporat telah mempraktikkan konsep 'corporate governance' atau pengurusan korporat.

Seterusnya terdapat juga penulisan berkaitan pengalaman pengurusan institusi zakat di Malaysia seperti yang dihasilkan oleh Nor Azmi Musa (2006), Ismail Hasim (2006) dan Halidan Md. Daud (2006), Zainal Abidin (2006), Othman Ibrahim (2001), Ismail Saad (2001) dan Abang Mohd Shibli (2001), yang bercorak kajian kes berkaitan pengurusan institusi zakat negeri-negeri di Wilayah Persekutuan, Kelantan, Pulau Pinang, Sarawak, Negeri Sembilan, Melaka dan Pahang. Secara umumnya, usaha ke arah transformasi pengurusan institusi zakat negeri-negeri adalah diperlukan bagi meningkatkan kecekapan pengurusan kutipan dan agihan zakat.

Selain itu, terdapat juga kajian dan penulisan zakat dari aspek melihat keberkesanan kutipan dan agihan zakat. Hasan Baharom (2010) dan Abd Halim Mohd Noor (2007) telah mencadangkan institusi zakat perlu meningkatkan kecekapan dan konsisten dalam melaksanakan tugas. Hal ini bertujuan mengelakkan ketidakpercayaan pembayar zakat kepada institusi zakat. Bagi meninjau keberkesanan agihan zakat pula, Mohd Sulaiman Zahlan (2010) dan Mohd Zulkifli Ab Ghani (2003) telah mengkaji keberkesanan pengagihan zakat kepada asnaf *fi sabīlillāh* termasuk bentuk-bentuk agihan yang diberikan kepada asnaf ini. Fuadah Johari (2004), Noorhaslinda Kulub Abdul Rashid (2004), Adibah Abdul Wahab (2008) dan Armidi Musa Basyah (2009) pula telah mengkaji keberkesanan agihan zakat kepada asnaf fakir dan miskin dalam membasmi kemiskinan. Hasil daripada penulisan dan kajian ini menjelaskan bahawa zakat mampu mengurangkan kadar kemiskinan dan ketidakseimbangan agihan pendapatan dalam kalangan penerima zakat asnaf fakir dan miskin. Manakala Jaafar Ahmad (2006) melihat dari sudut sumber zakat dan bukan zakat sebagai pendekatan bersepadu dalam membantu asnaf fakir dan miskin.

Seterusnya, terdapat kajian dan penulisan zakat dari aspek perundangan di Malaysia seperti yang dilakukan oleh Mohd Ali Baharum (1989), Mahmood Zuhdi (1994), Siti Mashitoh Mahamood (2007), Engku Muhammad Tajuddin (2013), Ahmad Hidayat Buang (2006) dan Azman Ab Rahman (2012). Penulisan-penulisan tersebut menjelaskan urusan zakat bukan sekadar tanggungjawab syariah terhadap individu semata-mata, malah ianya merupakan tanggungjawab pemerintah yang sangat ditekankan oleh Islam. Justeru itu, undang-undang berkaitan zakat perlu dilaksanakan oleh pemerintah dalam sesebuah negara. Undang-undang yang dibahaskan meliputi kuasa pungutan dan agihan zakat, penguatkuasaan pembayaran zakat, tindakan terhadap orang yang enggan membayar zakat dan

sehinggalah ke arah cadangan penyeragaman peraturan zakat di seluruh Malaysia.

Kajian dan penulisan berkenaan zakat dalam aspek ekonomi juga ada dilakukan, antaranya Nik Mustapha Nik Hassan (2001) menegaskan bahawa zakat merupakan suatu pendekatan ke arah penyusunan masyarakat menepati roh keadilan sosial dalam membangun ekonomi masyarakat. Patmawati Ibrahim (2009) pula telah membuktikan melalui data empirikal yang menunjukkan bahawa agihan zakat berjaya merapatkan jurang agihan pendapatan serta menurunkan kadar kemiskinan. Bagi Maizatul Saadiah (2013), pertumbuhan ekonomi dapat dijana melalui kutipan dan agihan zakat yang diuruskan dengan baik. Abu Sufian (2006) pula melihat program agihan zakat dalam bentuk perniagaan yang dilaksanakan di Kuala Lumpur. Hasil kajian telah mencadangkan bantuan bukan dalam bentuk material sahaja, tetapi perlu diberi latihan keusahawanan supaya memberi nilai tambah ekonomi penerima zakat tersebut.

Selain itu, terdapat juga kajian dan penulisan yang membandingkan antara zakat dan cukai. Antaranya melalui hasil kajian Nur Barizah Abu Bakar (2007) dan Azizah Dolah (2012) yang mendapati bahawa zakat berbeza dengan cukai pendapatan. Ruziah Ghazali (2009) pula membandingkan antara zakat perniagaan dengan cukai korporat. Beliau merumuskan bahawa zakat dan cukai saling berperanan dalam sesebuah ekonomi negara.

LITERATUR HUKUM DAN FATWA ZAKAT

Penulisan dan kajian mengenai hukum dan fatwa zakat telah banyak dilakukan, antaranya ialah berkaitan konsep dan teori zakat, hukum harta-harta wajib zakat, hukum asnaf-asnaf zakat, analisis fatwa zakat, metodologi fatwa zakat dan perubahan fatwa dari semasa ke semasa.

Penulisan dan kajian berkaitan konsep dan teori zakat telah banyak dilakukan oleh tokoh sarjana fiqh klasik antaranya ialah al-Kasani (2003), Ibn Qudāmah al-Maqdisī (2003), Ibn Ḥazm (2005), al-Qurṭubī (1995), al-Shīrāzī (1995), al-Nawāwī (t.th), al-Sharbīnī (2007), Abī 'Ubayd al-Qāsim (1989) dan ramai lagi. Penulisan tokoh sarjana fiqh moden pula ialah al-Qaraḍāwī (2006), Wahbah al-Zuhaylī (1985), 'Abd al-Karīm Zaydān (1993), Mustafā al-Khīn (1992), al-Jazirī (t.th), 'Ulwān (2007), Mahmood Zuhdi (2003) dan lain-lain.

Selain itu, terdapat juga penulisan hukum-hukum berkaitan harta wajib zakat pendapatan yang dilakukan oleh Abd. Rashid Dail (1988), Mahmood Zuhdi Ab. Majid (1993), Mujaini Tarimin (2005), Luqman Abdullah (2014) dan Suryani Masnan (2012) yang telah mengulas berkaitan hukum zakat pendapatan atau gaji. Perbincangan mereka berasaskan kepada idea awal yang diutarakan oleh Yūsuf al-Qaraḍāwī (2006) berkaitan zakat gaji dan pendapatan profesional dalam kitab karangan beliau. Abdul Rashid Dail (1988) telah membahaskan tentang fiqh zakat pendapatan dari sudut sejarah,

dalil pensyariatan, syarat wajib zakat pendapatan dan sebagainya. Manakala Mahmood Zuhdi Ab. Majid (1993) telah mengkaji zakat pendapatan menurut pandangan mazhab Syafie, mencadangkan kira-kira zakat pendapatan berdasarkan kepada anggaran pendapatan dan menjelaskan *ḥawl* merupakan syarat wajib zakat pendapatan secara terperinci. Seterusnya penulisan Mujaini Tarimin (2005) menjelaskan bahawa *ḥawl* bukan syarat wajib zakat pendapatan tetapi dianggap sebagai elemen teknikal dalam sistem zakat berkemungkinan boleh berubah falsafah dan fungsinya semasa memproses dan melaksanakan sistem zakat terkini. Luqman Abdullah (2014) juga membahaskan isu pengecualian *ḥawl* zakat pendapatan yang bertentangan dengan pandangan mazhab fiqh dan kesannya wujud fatwa zakat pendapatan yang pelbagai di Malaysia. Berlainan pula dengan Suryani Masnan (2012) yang mengkaji hukum ta'jil zakat pendapatan secara ansuran bulanan dalam Skim Potongan Gaji.

Norazah Kosim (2004) pula mengkaji berkaitan kedudukan entiti PETRONAS sebagai subjek hukum dan bentuk-bentuk zakat yang dikenakan ke atas PETRONAS. Aznan Hasan (2009) mengkaji polemik kewajipan zakat ke atas entiti korporat kerana kewajipan zakat adalah secara relatifnya berkaitan secara langsung dengan individu. Mahmood Zuhdi Ab. Majid (2003) pula mengemukakan perbincangan hukum kenaaan zakat berkaitan zakat binatang ternakan yang lain. Seiring dengan zaman kemajuan, banyak ternakan jenis baru telah dipelihara secara komersial. Contohnya di Malaysia, rusa telah diternak secara besar-besaran bagi tujuan penjualan daging sebagaimana kuda pernah dikenakan zakat pada suatu masa dahulu. Pandangan ini disokong dengan hujah al-Qaraḍāwī (2006) yang menjelaskan zakat binatang peliharaan yang diternak secara komersial wajar dikenakan zakat melalui qiyas. Musa Ahmad (2007) pula melihat asas dalam menentukan sumber kenaaan zakat bagi tujuan meneroka sumber baru zakat di Malaysia. Kajian tersebut telah melihat konsep dalil zakat yang bersifat umum, konsep hasil usaha yang baik, konsep qiyās dan soal selidik ke atas para mufti dan tokoh pengkaji zakat terhadap perluasan harta kenaaan zakat.

Terdapat juga kajian hukum berkaitan asnaf-asnaf zakat seperti perluasan makna asnaf zakat yang dilakukan oleh Hasanah Khafidz (2007) dengan mengambil kira nilai semasa dan setempat. Rawi Nordin (2010), Mohd Sulaiman Zahlan (2010) dan Hayyun Nawawi (2010) masing-masing telah memperluaskan makna asnaf muallaf, asnaf fi sabilillah dan asnaf al-riqab dalam konteks di Malaysia. Azman Ab Rahman (2010) pula telah menyentuh aspek konsep pelaburan wang zakat, pandangan tokoh ahli tafsir, hadis dan fiqh terhadap hukum pelaburan wang zakat dan mencadangkan garis panduan pelaburan wang zakat.

Setakat ini hanya dua buah penulisan yang secara khusus menyentuh mengenai fatwa-fatwa zakat di Malaysia. Pertama, penulisan tesis yang telah

dilakukan oleh Wan Zulkifli (2008) berkaitan Pengaruh mazhab Syafie dalam fatwa-fatwa zakat di Negeri Terengganu. Kedua, kertas kerja yang ditulis oleh Luqman Abdullah (2013) berkenaan kedudukan mazhab Syafie dalam fatwa-fatwa zakat yang diputuskan oleh Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan di Malaysia.

Wan Zulkifli Wan Hassan (2008) hanya memfokus fatwa-fatwa zakat yang dikeluarkan Jawatankuasa Fatwa Negeri Terengganu. Kajian ini bertujuan menganalisis pandangan mazhab Syafie yang digunakan dalam keputusan fatwa zakat berdasarkan sumber rujukan mazhab tersebut. Hasilnya mendapati pengaruh mazhab Syafie sangat dominan dalam sebahagian besar fatwa zakat yang diputuskan oleh Jawatankuasa Fatwa Negeri Terengganu. Berdasarkan kajian, hanya tiga fatwa daripada 104 keseluruhan fatwa zakat yang tidak bersandarkan kepada pandangan mazhab Syafie. Fatwa zakat yang tidak bersandarkan kepada pandangan mazhab Syafie adalah di atas pertimbangan masalah, tetapi tidak dijelaskan secara terperinci kerana bukan menjadi fokus kajian tersebut.

Kajian yang dilakukan Luqman Abdullah (2013) dilihat hampir sama dengan hasil penulisan tesis Wan Zulkifli (2008), namun berbeza skop fatwa yang dikaji. Kajian ini hanya memfokuskan kepada fatwa-fatwa zakat yang diputuskan oleh Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan dari tahun 2000-2010. Kajian ini mendapati terdapat pengaruh mazhab Syafie dalam sebahagian besar fatwa zakat. Hanya sebilangan kecil sahaja iaitu empat fatwa zakat yang tidak bersandarkan kepada pandangan mazhab Syafie.

Penulisan Ahmad Hidayat Buang (2004) juga menyentuh tentang fatwa-fatwa Syariah di Malaysia. Kajian ini melihat fatwa-fatwa semasa yang mempunyai kepentingan dari sudut sosial, ekonomi serta kehidupan umat Islam di Malaysia. Analisis yang dilakukan tidak menunjukkan gambaran keseluruhan fatwa-fatwa yang dikeluarkan di Malaysia kerana tidak semua fatwa dapat dikumpulkan oleh penyelidik. Sebagai contoh fatwa yang dibahaskan dalam kategori ekonomi ialah masalah zakat gaji.

Seterusnya, terdapat penulisan yang menyentuh tentang metodologi berfatwa seperti yang dikaji oleh Noor Naemah Abd. Rahman (2004) tentang metodologi hukum yang digunakan oleh Jemaah Ulama Kelantan dalam menentukan keseluruhan fatwa-fatwa termasuk bidang zakat di negeri Kelantan dari tahun 1920-1990. Tesis ini telah melihat aspek metodologi dalam menentukan keputusan fatwa iaitu dari aspek dalil-dalil yang digunakan serta sandaran pandangan mazhab. Hasil kajian daripada tesis tersebut mendapati 85 peratus daripada jumlah fatwa yang dinyatakan adalah berasaskan kepada mazhab Syafie yang menjadi asas kepada fatwa berkaitan zakat di negeri Kelantan. Walaubagaimanapun, kajian yang dilakukan oleh Mohd Akram Dahaman (2014) yang menganalisis praktis

metodologi penentuan fatwa oleh Jawatankuasa Syar'iyah Negeri Perlis (JSNP) dari tahun 1990-2000 mendapati terdapat anjakan kepada sandaran mazhab dalam menentukan fatwa di negeri Perlis. Namun tesis dan kajian ini tidak menjelaskan mengapa fatwa yang diputuskan tidak lagi bersandar kepada mazhab Syafie. Oleh yang demikian, terdapat ruang kajian yang baharu untuk kajian lanjutan berkaitan pengambil kiraan aspek maqasid syariah dalam pengeluaran fatwa-fatwa.

Menurut Mahmood Zuhdi (2012), di dalam menentukan hukum atau fatwa terdapat dua jenis pendekatan yang berlaku iaitu pendekatan "maqāsidī" dan pendekatan "shaklī". Pendekatan "shaklī" ialah proses menentukan hukum melalui format yang digagaskan oleh nas syarak diberi perhatian utama atau juga disebut sebagai hukum yang ditentukan bersifat formal. Manakala pendekatan "maqāsidī" pula berbentuk bagaimana cara sumber-sumber hukum itu perlu dianalisis atau ditafsirkan bagi memenuhi keperluan penentuan hukum dalam realiti yang ada. Dalam erti kata lain, pendekatan "maqāsidī" bukanlah asas kepada penentuan hukum, tetapi sebaliknya orientasi dalam memahami atau mengurus dengan asas berkenaan.

Seterusnya, Noor Naemah Abd. Rahman (2007) mengkaji terdapat fatwa-fatwa yang tidak terikat kepada mazhab Syafie dan berlaku pentarjihan terhadap penggunaan pandangan mazhab yang lain dalam beberapa fatwa yang dijadikan sampel. Hanya terdapat dua fatwa zakat sahaja yang dijadikan sebagai contoh iaitu fatwa zakat Māl Mustafād/ pendapatan dan fatwa amil wanita.

Noor Naemah Abd. Rahman (2004) dalam penulisan lain, menganalisis keterbukaan dalam menentukan keputusan fatwa dengan mengambil pandangan di luar mazhab Syafie. Fokus fatwa-fatwa adalah di negeri Kelantan. Sebagai contoh fatwa yang dibawa dalam kategori zakat ialah isu zakat hutang dan isu zakat tanaman yang menggunakan pandangan mazhab lain. Kajian tersebut menyimpulkan tujuan berlaku keterbukaan adalah untuk memberi pilihan alternatif supaya tidak terbeban dalam pelaksanaan ibadah zakat dengan mengikut pandangan mazhab Syafie semata-mata.

Begitu juga dengan penulisan Anisah Ab. Ghani (2007) menggambarkan berlaku anjakan, perubahan dalam amalan atau prosedur berfatwa di Malaysia. Sebagai contoh fatwa yang dibincangkan dalam kategori zakat ialah isu zakat fitrah dibayar dengan wang. Hal ini menunjukkan berlaku anjakan dalam berfatwa dengan mengguna pandangan mazhab lain.

Terdapat juga kajian dan penulisan yang mengkaji faktor yang membawa kepada keterbukaan fatwa-fatwa yang diputuskan oleh mufti dan jawatankuasa-jawatankuasa fatwa di dalam menerima pandangan di luar mazhab Syafie, seperti yang dilakukan oleh Noor Naemah Abd. Rahman (2002), Suwaid Tapah (2004) dan Ahmad Mohamad Ibrahim (1998). Penulis-

penulis menekankan tentang anjakan di dalam enakmen pentadbiran Islam berkaitan prosedur pengeluaran fatwa daripada berpegang dan bersandar kepada pandangan mazhab Syafie yang *rājih* kepada perubahan menerima pandangan mazhab Syafie yang *da'if*, sehinggalah kepada penerimaan pandangan mazhab muktabar fiqh yang lain yang turut berlaku di dalam fatwa-fatwa berkaitan zakat. Anjakan dan perubahan ini di justifikasi dengan kemaslahatan dan keperluan masyarakat Islam secara umumnya.

Selain itu, terdapat juga kajian dan penulisan yang menunjukkan berlaku perubahan hukum dari semasa ke semasa. Yūsuf al-Qaradāwī (2012), Umar Syihab (t.th), Hasanah Khafidz (2007), Mohd Akram Dahaman (2012), Nurul Huda (2002) dan Saiba Yaacob (2000) telah melihat perubahan hukum dari aspek kesan perubahan sosial, perubahan tempat dan perubahan zaman bermula dari zaman Rasulullah SAW sehingga sekarang. Manakala Abdul Halim el-Muhammady(2000), Paizah Ismail(2000), Anisah Ab. Ghani (2000) dan Raihanah Azahari (2000) pula melihat perubahan hukum dalam konteks yang berlaku di Malaysia. Namun penulisan-penulisan tersebut hanya menyatakan beberapa contoh perubahan hukum yang berlaku mengikut zaman dan tempat tanpa difokuskan kepada perubahan hukum zakat secara khusus.

Kajian dan penulisan yang telah dilakukan menunjukkan terdapat perubahan hukum dan fatwa zakat yang telah diputuskan menggunakan pandangan pelbagai mazhab dan sarjana hukum Islam kontemporari. Seterusnya, sandaran kepada pandangan mazhab Syafie mula dikesampingkan di dalam mencari penyelesaian hukum dan fatwa zakat di Malaysia. Berdasarkan penelitian, wujud keperluan kepada kajian dan penulisan berkaitan hukum dan fatwa berkaitan zakat yang masih sedikit terutama yang memfokus kepada penentuan hukum dan fatwa daripada perspektif maqasid syariah. Oleh yang demikian, masih terdapat ruang kajian yang boleh dilakukan untuk melihat aspek pengambil kiraan maqasid syariah dalam perubahan hukum zakat di Malaysia.

LITERATUR MAQASID ZAKAT

Penulisan dan kajian yang berkaitan maqasid syariah ini boleh dibahagikan kepada dua bahagian iaitu penulisan tentang konsep serta teori berkaitan maqasid syariah dan penulisan maqasid pensyariaan zakat secara umum yang boleh memberi input kepada kajian ini.

Secara umumnya, penulisan berkaitan konsep serta teori berkaitan maqasid syariah telah banyak dibincangkan oleh tokoh Islam klasik dan moden antaranya ialah al-Shatibī (2001), al-Ghazalī (t.th), Ibnu Taymiyah (1398H), al-Amidī (1388H), Ibn 'Ashur (2009), 'Ilal al-Fasī (2011), al-Raysunī (2013), Wahbah al-Zuhaylī (2005), Muhammad al-Yubī (1432H), Isma'īl al-Hasanīd (1995) dan ramai lagi. Penulisan-penulisan tersebut telah menyentuh

pengertian maqasid, sejarah kemunculan ilmu maqasid, klasifikasi maqasid, kaedah ta'lil al-ahkām dan sebagainya.

Selain itu, penulisan berkaitan maqasid pensyariatkan zakat kebiasaannya menggali daripada ayat-ayat al-Quran dan hadis Nabi SAW. Namun, penulisan-penulisan tersebut tidak menyentuh tentang maqasid syariah yang diambil kira oleh para mufti dalam menentukan hukum atau fatwa zakat.

Al-Ghazalī (2004) melalui karya beliau "Ihya' 'Ulum al-Dīn" telah berusaha merungkaikan hikmah-hikmah kepada hukum berkaitan ibadah zakat yang diwajibkan Allah SWT. Pelbagai hikmah ibadah zakat dikupas yang menjadi asas dan sandaran kepada maqasid di dalam penentuan hukum dan fatwa termasuklah zakat digariskan untuk dijadikan panduan dan pengetahuan umat Islam.

Karya lain, Shah Waliyullah al-Dahlawī (2010) iaitu "Hujjatullah al-Balighah" juga menjelaskan perkara berkaitan rahsia dan hikmah syariat Islam. Karya ini terbahagi kepada dua bahagian iaitu bahagian pertama berkaitan rahsia kebaikan yang diterima umum oleh semua syariat terdahulu. Bahagian kedua pula berkaitan rahsia setiap syariat Islam seperti iman, solat, puasa, zakat, haji dan lain-lain lagi. Karya ini berjaya menerangkan kebaikan dan mudarat yang sesuai dari setiap hukum-hakam yang ditentukan. Hikmah-hikmah umum zakat yang diutarakan membantu pengkaji dalam menjelaskan maqasid pensyariatkan zakat dengan lebih terperinci dalam kajian yang dilakukan ini.

Seterusnya, maqasid zakat secara umum juga boleh diamati di dalam penulisan Muhammad Bakr Isma'il (2008), al-Zuhayli (1985), Al-Ghafili (2008), Al-Jarjawī (2009), Zulkifli Mohamad al-Bakri (2010), Mahmood Zuhdi (2003), Shofian Ahmad (2002), Teungku Muhammad Hasbi (2006) dan sebagainya.

Melalui penulisan-penulisan tersebut, dapat membantu pengkaji memahami dan membahaskan konsep maqasid pensyariatkan zakat dengan lebih teratur dan kemas dalam kajian ini. Walau bagaimanapun, kajian ini akan memfokuskan kepada aspek maqasid yang diambil kira oleh para mufti di dalam Jawatankuasa Fatwa di Malaysia bagi penentuan hukum atau fatwa berkaitan zakat. Hal ini menjadi titik perbezaan dengan maqasid yang telah dihuraikan dalam kajian dan penulisan terdahulu yang dinyatakan di atas.

Selain itu, penulisan yang bertajuk "Maqasid Syariah dan Aplikasi Dalam Agihan Zakat Melalui Kredit Mikro" merungkaikan hukum zakat ke atas sumber yang baharu iaitu kredit atau pembiayaan mikro yang merupakan aplikasi hukum kontemporari dan tidak dibincangkan di dalam al-Quran dan hadis. Hasil penulisan menjelaskan bahawa berdasarkan maqasid syariah, pengagihan dana zakat melalui kredit mikro dibenarkan kerana masalah yang wujud merupakan bantuan jangka panjang dengan harapan penerima

zakat akan bertukar menjadi pembayar zakat pada suatu hari nanti (Nurul Ilyana, 2013).

Seterusnya, kertas kerja yang bertajuk “Kadar Agihan Zakat Amil Berdasarkan Mazhab Empat dan Maqasid Syariah” memfokuskan kepada isu agihan zakat kepada amil yang dilihat tidak selari dengan maqasid syariah. Penulis menjelaskan agihan zakat kepada amil yang dipraktikkan di Malaysia tidak mempunyai sandaran kepada mana-mana mazhab dan bertentangan dengan maqasid syariah. Rujukan kepada kertas kerja ini penting untuk membetulkan kekeliruan masyarakat umum mengenai hukum kadar agihan kepada amil yang bertentangan dengan maqasid syariah (Wan Mohd Khairul Firdaus, 2013).

Penentuan hukum zakat dengan mengambil kira maqasid syariah dan pertimbangan masalah adalah suatu perkara yang penting dan pernah disarankan oleh tokoh sarjana kontemporari iaitu al-Qaradawi (2006) dalam kitab beliau *Fiqh al-Zakāh*. Seterusnya, al-Qaradawī (2006) menukulkan contoh-contoh terdahulu berkaitan transformasi hukum zakat dengan mengambil kira maqasid syariah, antaranya ialah memberhentikan zakat kepada Muallaf, mengenakan zakat kuda, membayar zakat dengan nilai harga pakaian sebagai ganti biji-bijian dan sebagainya. Melalui saranan al-Qaradawi (2006) tersebut, pengkaji mengambil inisiatif untuk mengkaji perubahan hukum zakat yang berlaku di Malaysia adakah mengambil kira maqasid syariah.

Abdul Monir Yaacob (2001) di dalam penulisannya menyentuh keperluan menepati maqasid syariah dalam pengagihan zakat supaya masalah dapat dipelihara dan menolak mafsadah daripada menimpa manusia. Lantaran itu, beliau menggariskan panduan tafsiran asnaf lapan yang layak menerima zakat supaya menepati kehendak maqasid syariah secara ringkas. Beliau juga ada menjelaskan berlaku keterbukaan di Malaysia dalam penentuan hukum dengan mengambil pandangan di luar mazhab Syafie. Justeru itu, penulisan ini hanya sebagai satu lontaran idea dan perlu kajian lanjutan untuk disesuaikan tafsiran asnaf dalam konteks Malaysia.

Secara umum penulisan dan kajian yang telah dilakukan tidak melihat kepada pengambil kiraan maqasid syariah dalam fatwa-fatwa zakat di Malaysia. Hal ini memberi ruang kepada kajian yang akan dijalankan.

KESIMPULAN

Setelah disoroti, penulisan dan kajian yang terdahulu telah banyak dilakukan dan menyentuh dari pelbagai aspek yang luas seperti penulisan berkaitan zakat, penulisan berkenaan hukum serta fatwa zakat dan penulisan mengenai maqasid pensyariaan zakat. Kajian dan penulisan lepas menunjukkan penentuan hukum zakat melalui pendekatan “shakli” iaitu proses menentukan hukum melalui format yang digagaskan oleh nas syarak diberi

perhatian utama atau juga disebut sebagai hukum yang ditentukan bersifat formal. Selain itu, terdapat juga kajian-kajian fatwa yang menilai dari aspek metodologi yang digunakan oleh Jawatankuasa Fatwa di peringkat Kebangsaan dan Negeri-Negeri dalam memutuskan sesuatu fatwa serta penulisan dan kajian fatwa-fatwa zakat terdahulu hanya melihat kepada pengaruh mazhab Syafie dalam fatwa-fatwa zakat di negeri Terengganu dan Keputusan Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan. Aspek yang berbeza dengan kajian yang akan dilakukan ini adalah dengan melakukan analisis terhadap pengambil kiraan maqasid syariah dalam keputusan fatwa-fatwa zakat di Malaysia. Namun begitu, kajian yang lebih menyeluruh dan terperinci diperlukan terhadap fatwa-fatwa zakat yang dilihat mengalami perubahan kepada tidak bersandarkan mazhab rasmi di Malaysia. Penulisan ini bertujuan mengkaji literatur yang berkaitan dengan fatwa zakat dan penggunaan maqasid al-shariah dan mendapati bahawa penggunaan maqasid al-shariah telah ditulis dalam pelbagai bahasa, aspek dan aplikasi. Walau bagaimanapun, tiada kajian khusus yang dihasilkan berkaitan dengan maqasid fatwa zakat di Malaysia.

RUJUKAN

BUKU BAHASA ARAB

- 'Ilal al-Fasi. Maqasid Shari'ah al-Islamiyyah wa Makarimuha. Misr: Dar al-Salam lil Tiba'ah wa al-Nashr wa al-Tawzi' wa al-Tarjamah, 2011.
- 'Ulwan, 'Abd Allah Nasih. Aḥkām al-Zakāh 'ala Daw' al-Madhāhib al-'Arba'ah. Cet. ke-8. Qāhirah: Dār al-Salām, 2007.
- Al-Amīdī, Sayf al-Dīn Abū al-Ḥasan 'Alī bin Abī 'Alī bin Muḥammad. al-Ḥkām fī Usūl al-Aḥkām. Jilid ke-3. T.tp.: Muassasah al-Nur, 1388H.
- Al-Badawi, Yusuf Ahmad Muhammad. Maqasid al-Shari'ah 'ind Ibn Taymiyyah. Urdun: Dar al-Nafais, 2000.
- Al-Ghafili, Abdullah bin Mansur. Nawazil al-Zakah Dirasah Fiqhiyyah Ta'siliyyah al-Mustajiddat al-Zakāh. Riyadh: Dārul Mayman, 2008.
- Al-Ghazali, Abi Hamid bin Muhammad bin Muhammad. al-Mustasfa min 'Ilm al-Usul. Jilid 1. Bayrut : Muassasah al-Risalah, 1997.
- Al-Ghazali, Abu Hamid Muhammad bin Muhammad. Ihya' 'Ulum al-Din. Jilid 1. Bayrūt: Dar al-Ma'rifah, 2004.
- Al-Jarjāwiy, 'Alī Aḥmad. Ḥikmah al-Tashrī' wa Falsafatuhu, terj. Puli Taslim MA. Kuala Lumpur: Darul Nu'man, 2005.
- Al-Jazirī, 'Abd al-Rahman bin Muḥammad 'Uwad. Kitāb al-Fiqh 'alā al-Mazāhib al-'Arba'ah. Jilid 1. Bayrūt: Dār Ihya' al-Turath al-'Arabi, t.t.

- Al-Qaraḍāwī, Yūsuf. *Fiqh al-Zakāh Dirāsah Muqāranah li Ahkāmihā wa falsafatihā fi Daw' al-Qur'ān wa al-Sunnah*. Cet. ke-25. Jilid ke-2. Qāhirah: Maktabah Wahbah, 2006.
- Al-Raysuni, Ahmad. *Nazariyyah al-Maqasid 'ind al-Imam al-Shatibi*. Cet. ke-2. Misr: Dar al-Kalimah lil Nashr wa al-Tawzī', 2013.
- Al-Shatibi, Abu Ishaq. *al-Muwafaqat fi Usul al-Shari'ah*. Jilid ke-2. Bayrūt: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi, 2001.
- Al-Zuḥaylī, Wahbah. *al-Fiqh al-Islāmī wa Adillatuh*. Cet. ke-2. Jilid ke-2. Dimashq: Dār al-Fikr, 1985.
- Al-Zuhayli, Wahbah bin Mustafa. *Usul al-Fiqh al-Islami*. Cet. ke-2. Jilid ke-2. Dimashq: Dar al-Fikr, 2005.
- Ibn 'Abd al-Salam, Abi Muhammad 'Izz al-Din 'Abd al-'Aziz. *Qawaid al-Ahkam fi Masalih al-Anam*. Qāhirah: Dar al-Sharq lil Tiba'ah, 1968.
- Ibn 'Ashur, Muhammad Tahir. *Maqasid al-Shari'ah al-Islamiyah*. Cet. ke-3. Urdun: Dar al-Nafais lil Nashr wa Tawzī', 2011.
- Mustafā al-Khīn, Mustafā al-Bughā dan 'Alī al-Sharbajī. *al-Fiqh al-Manhajī 'alā Mazhab al-Imām al-Shāfi'i*. Cet. ke-4. Jilid ke-2. Dimashq: Dār al-Qalam, 1992.
- Raysuni, Ahmad. *Madkhal ila Maqasid al-Shari'ah*. Misr: Dar al-Kalimah lil Nashr wa al-Tawzī', 2009.
- Raysuni, Ahmad. *Muhadarat fi Maqasid al-Shari'ah*. Misr: Dar al-Kalimah lil Nashr wa al-Tawzī', 2013.
- Raysuni, Ahmad, *Nazariyyah al-Maqasid 'ind al-Imam al-Shatibi*. Cet. ke-2. Misr: Dar al-Kalimah lil Nashr wa al-Tawzī', 2013.
- Shah Waliyullah al-Dahlawi. *Ḥujjatullāh al-Balighah*. Jilid ke-2. Dimashq: Dar Ibn Kathir, 2010.

BUKU BAHASA MELAYU

- Abang Mohd Shibli. "Cara Pengagihan Dana Zakat: Pengalaman Sarawak." Dalam *Kaedah Pengagihan Dana Zakat: Satu Perspektif Islam*, ed. Nik Mustapha Nik Hassan. Kuala Lumpur: IKIM, 2001.
- Abdul Halim el-Muhammady. "Perubahan-perubahan Perlu dalam Fiqh Muamalat Berasaskan Teori Fiqh Malaysia: Satu Tinjauan." Dalam *Fiqh Malaysia*. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, 2000.
- Abdul Halim El-Muhammady. *Pengaruh Madhhab Shafi'i dan Masalah Kaum Muda di Malaysia*. Kajang: Persatuan Bekas Mahasiswa Islam Timur Tengah, 1982.
- Abdul Monir Yaacob. "Garis Panduan Agama Dalam Pengagihan Dana Zakat." Dalam *Kaedah Pengagihan Dana Zakat Satu Perspektif Islam*, ed. Nik Mustapha Nik Hassan. Kuala Lumpur: Institut Kefahaman Islam Malaysia, 2001.

- Abu Sufian Abu Bakar. "Baitulmal dan Kemiskinan di Kuala Lumpur: Program Agihan Zakat Dalam Bentuk Perniagaan." Dalam Zakat: Pensyariatan, Perekonomian dan Perundangan, ed. Abdul Ghafar Ismail dan Hailani Muji Tahir. Selangor: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia, 2006.
- Ahmad Hidayat Buang. "Analisis Fatwa-fatwa Syariah di Malaysia." Dalam Fatwa di Malaysia. Kuala Lumpur: Jabatan Syariah dan Undang-undang APIUM, 2004.
- Ahmad Hidayat Buang. "Bentuk dan Statistik Fatwa." Dalam Fatwa di Malaysia. Kuala Lumpur: Jabatan Syariah Dan Undang-undang Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, 2004.
- Ahmad Hidayat Buang. "Dilema Perundangan Zakat di Malaysia: Antara Penguatkuasaan dan Strategi Pujukan/Galakan/Insentif Membayar Zakat." Dalam Zakat: Pensyariatan, Perekonomian dan Perundangan, ed. Abdul Ghafar Ismail dan Hailani Muji Tahir. Selangor: Penerbit UKM, 2006.
- Al-Qaraḍāwī, Yūsuf. Islam Holistik, Praktikal, Sesuai di Setiap Tempat dan Masa (terj.) Selangor: Syabab Book Link, 2012.
- Anisah Ab.Ghani. "Perubahan-perubahan Perlu Dalam Fiqh Ibadat Berdasarkan Realiti Semasa Di Malaysia." Dalam Fiqh Malaysia, ed. Paizah Ismail et al. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, 2000.
- Ariffin Omar. Sedekah: Jaminan Keharmonian Umat Menurut Sunah. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn. Bhd., 2006.
- Arik Sanusi Yeop Johari. "Penyelarasan Fatwa di Malaysia: Kekangan Dari Aspek Perundangan." Dalam Monograf al-Ifta' (Siri 1), ed. Wan Morsita Wan Sudin. Selangor: JAKIM, 2001.
- Asmadi Mohamed Naim. Maqasid Syariah dan Pemikiran Pengurusan Islam. Cet. ke-2. Kedah: Penerbit Universiti Utara Malaysia, 2011.
- Azizah Dolah et al. "Kaitan Zakat dan Cukai di Malaysia." Dalam Pengintegrasian Zakat & Cukai di Malaysia. Selangor: UPENA UiTM, 2009.
- Azizah Dolah. Zakat dan Cukai di Malaysia. Selangor: Penerbit UiTM, 2012.
- Azman Ab Rahman et al. Keengganan Membayar Zakat: Menurut Perspektif Syarak dan Perundangan Islam di Malaysia. Negeri Sembilan: Penerbit USIM, 2012.
- Azman Ab Rahman et al. Pelaburan Wang Zakat Menurut Perspektif Islam. Negeri Sembilan: Penerbit USIM, 2010.
- Aznan Hasan. "Kewajipan Zakat Atas Entiti Korporat." Dalam Pengintegrasian Zakat & Cukai di Malaysia. Selangor: UPENA UiTM, 2009.

- Engku Muhammad Tajuddin Engku Ali. "Ke Arah Penyeragaman Undang-undang dan Peraturan Berkaitan Zakat di Malaysia." Dalam *Pengurusan Zakat Kontemporari*. Melaka: IKaZ UiTM, 2013.
- Halidan Md. Daud. "Pengalaman Pengurusan Pahang." Dalam *Zakat: Pensyariatan, Perekonomian dan Perundangan*, ed. Abdul Ghafar Ismail dan Hailani Muji Tahir. Selangor: Penerbit UKM, 2006.
- Hamizul Abdul Hamid. *Eksklusif Zakat*. Selangor: Galeri Ilmu Sdn. Bhd., 2012.
- Hasan Bahrom et al. "Pengurusan Agihan Zakat di Malaysia." Dalam *Isu-isu Kontemporari Pentakrifan Asnaf*, ed. Hajar Opir dan Hasan Bahrom. Shah Alam: Pusat Penerbitan Universiti (UPENA), Universiti Teknologi MARA, 2010.
- Hasan Bahrom, Abd Halim Mohd Noor & Mohd Sayidi Mokhtar Mat Roni. "Impak Agihan Zakat Terhadap Pembangunan Negara." Dalam *Pengurusan Zakat Kontemporari*, ed. Abd Halim Mohd Noor et al. Selangor: Institut Kajian Zakat Malaysia, Universiti Teknologi Mara, 2013.
- Hasan Bahrom, Ahmad Jailani Sidek, Mohamed Azam Mohamed Adil. "Zakat Modal Perniagaan Asnaf Fakir dan Miskin: Analisis Terhadap Tahap Pencapaian." Dalam *Isu-isu Kontemporari Pentakrifan Asnaf*. Selangor: UPENA UiTM, 2010.
- Hasnan Kasan. *Institusi Fatwa di Malaysia*. Selangor: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia, 2008.
- Hayyun Nawawi et al. "Pengagihan Zakat Kepada al-Riqab: Satu Kajian Peluasan Penafsiran dan Perlaksanaannya di Malaysia." Dalam *Isu-isu Kontemporari Pentakrifan Asnaf*. Selangor: Pusat Penerbitan Universiti (UPENA) UiTM, 2010.
- Ismail Hasim. "Pengurusan Zakat: Pengalaman Negeri Melaka." Dalam *Zakat: Pensyariatan, Perekonomian dan Perundangan*, ed. Abdul Ghafar Ismail dan Hailani Muji Tahir. Selangor: Penerbit UKM, 2006.
- Ismail Saad. "Cara Pengagihan Dana Zakat: Pengalaman Pulau Pinang." Dalam *Kaedah Pengagihan Dana Zakat: Satu Perspektif Islam*, ed. Nik Mustapha Nik Hassan. Kuala Lumpur: IKIM, 2001.
- Jaafar Ahmad. "Bantuan Golongan Fakir dan Miskin Melalui Sumber Zakat dan Bukan Zakat: Satu Pendekatan Sepadu." Dalam *Zakat: Pensyariatan, Perekonomian dan Perundangan*, ed. Abdul Ghafar Ismail dan Hailani Muji Tahir. Selangor: Penerbit UKM, 2006.
- Mahmood Zuhdi Ab. Majid. "Maqasid al-Shari'ah: Satu Pengenalan." Dalam *Maqasid al-Shari'ah*. Selangor: Penerbit UIAM, 2012.
- Mahmood Zuhdi Ab. Majid. "Pengajian Syariah: Satu Pentakrifan." Dalam *Dinamisme Pengajian Syariah*. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, 2001.

- Mahmood Zuhdi Abd. Majid et al. *Maqasid al-Shari'ah: Satu Pengenalan*. Selangor: Penerbit UIAM, 2012.
- Mahmood Zuhdi Abd. Majid et al. *Pengantar Pengajian Syariah*. Kuala Lumpur: Al-Bayan Corporation Sdn. Bhd., 2012.
- Mahmood Zuhdi Abd. Majid. *Pengurusan Zakat*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2003.
- Mohd Ali Baharum. "Bidang Kuasa Pungutan Zakat: Kajian Kepada Enakmen Negeri-negeri di Malaysia." Dalam *Zakat Ditinjau Dari Perspektif Sosial, Undang-undang dan Taksiran*, ed. Mohd. Ali Baharum. Kuala Lumpur: Angkatan Belia Islam Malaysia, 1989.
- Mohd Fikri Che Hussain. *Pengenalan Maqasid Syariah*. Johor: Perniagaan Jahabersa, 2012.
- Mohd Sulaiman Zahlan et.al. "Asnaf Fi Sabilillah: Satu Pengamatan Agihan Dana Zakat di Malaysia." Dalam *Isu-isu Kontemporari Pentakrifan Asnaf*, ed. Hajar Opir dan Hasan Bahrom. Shah Alam: Pusat Penerbitan Universiti (UPENA), Universiti Teknologi MARA, 2010.
- Muhammad Bakr Isma'il. *Fiqh al-Wadiah*, terj. M.Yusuf Sinaga et al. Jilid ke-1. Selangor: Jasmin Enterprise, 2008.
- Mujaini Tarimin. "Zakat Penggajian (Pendapatan): Satu Penilaian Dari Sudut Hukum Dan Amalan Di Malaysia." Dalam *Zakat: Menuju Pengurusan Profesional*. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn Bhd, 2005.
- Mujaini Tarimin. "Zakat Penggajian Pendapatan: Satu Penilaian Dari Sudut Hukum dan Amalan di Malaysia." Dalam *Zakat Menuju Pengurusan Profesional*. Kuala Lumpur: Utusan Publications, 2005.
- Mujaini Tarimin. *Zakat al-Mal al-Mustafad: Amalan dan Pengalaman di Malaysia*. Kuala Lumpur: Pusat Pungutan Zakat Wilayah Persekutuan, 2012.
- Mujaini Tarimin. *Zakat Menuju ke Arah Pengurusan Profesional*. Petaling Jaya: Utusan Publication and Distributors Sdn. Bhd, 2005.
- Musa Ahmad et al. "Penerokaan Sumber Baru Zakat di Malaysia." Dalam *Pengintegrasian Zakat & Cukai di Malaysia*. Selangor: UPENA UiTM, 2007.
- Nik Mustapha Nik Hassan. "Semangat Pengagihan Zakat ke arah Pembangunan Ekonomi." Dalam *Kaedah Pengagihan Dana Zakat: Satu Perspektif Islam*. Kuala Lumpur: IKIM, 2001.
- Nor Azmi Musa. "Koleksi dan Pengurusan Kutipan Zakat Negeri Sembilan." Dalam *Zakat: Pensyariatan, Perekonomian dan Perundangan*, ed. Abdul Ghafar Ismail dan Hailani Muji Tahir. Selangor: Penerbit UKM, 2006.

- Nurul Ilyana Mohd Adnan. "Maqasid Syariah dan Aplikasi Dalam Agihan Zakat Melalui Kredit Mikro." Dalam *Pengurusan Zakat Kontemporari*. Selangor: Institut Kajian Zakat UiTM, 2013.
- Othman Ibrahim. "Cara Pengagihan Dana Zakat: Pengalaman Kelantan." Dalam *Kaedah Pengagihan Dana Zakat: Satu Perspektif Islam*, ed. Nik Mustapha Nik Hassan. Kuala Lumpur: IKIM, 2001.
- Othman Ishak. *Fatwa Dalam Perundangan Islam*. Kuala Lumpur: Penerbit Fajar Bakti Sdn. Bhd., 1981.
- Paizah Ismail. "Perubahan-perubahan Perlu Dalam Fiqh Jenayah Berasaskan Teori Fiqh Malaysia." Dalam *Fiqh Malaysia*, ed. Paizah Ismail et al. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, 2000.
- Raihanah Azahari. "Perubahan-perubahan Perlu dalam Fiqh al-Ahwal al-Shaksiyyah Berdasarkan Realiti Semasa dan Setempat." Dalam *Fiqh Malaysia*. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, 2000.
- Rawi Nordin et al. "Peluasan Konsep Asnaf Mualaf Zakat: Suatu Pengamatan." Dalam *Isu-isu Kontemporari Pentakrifan Asnaf*. Selangor: Pusat Penerbitan Universiti (UPENA) UiTM, 2010.
- Rif'at Abd. Latif Masyhur. *Al-Zakah: Al-Asas al-Shar'iy wa al-Tanmiy wa al-Tawzi'iy*, terj. Abū Mazayā al-Ḥafiz. Kuala Lumpur: Al-Hidayah Publishers, 2002.
- Ruziah Ghazali. "Implikasi Zakat Terhadap Sistem Percukaian Negara." Dalam *Pengintegrasian Zakat & Cukai di Malaysia*. Selangor: UPENA UiTM, 2009.
- Shofian Ahmad et al. *Zakat Membangun Ummah*. Kuala Lumpur: Utusan Publication & Distributors Sdn. Bhd., 2002.
- Siti Mashitoh Mahamood. "Sistem Perundangan Zakat di Malaysia: Antara Realiti dan Harapan." Dalam *Pengintegrasian Zakat & Cukai di Malaysia*. Selangor: UPENA UiTM, 2007.
- Suryani Masnan. "Kaedah Taksiran Zakat Pendapatan Menurut Al-Qaradawi: Kajian Perbandingan Dengan Skim Potongan Gaji (SPG)." Dalam *Pengurusan Zakat Kontemporari*. Melaka: Institut Kajian Zakat Malaysia UiTM, 2013.
- Suwaid Tapah. "Perundangan dan Penguatkuasaan Fatwa." Dalam *Fatwa di Malaysia*, ed. Ahmad Hidayat Buang. Kuala Lumpur: Jabatan Syariah dan Undang-undang, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, 2004.
- Syakhatah, Husayn, al-Muhasabah al-Zakat (terj.). Cet. ke-2. Kuala Lumpur: Pustaka al-Shafa, 2005.
- Teungku Muhammad Hasbi Ash Shiddieqy. *Pedoman Zakat*. Cet. ke-11. Semarang: Pt Pustaka Rizki Putra, 2006.

- Umar Syihab. *Hukum Islam dan Transformasi Pemikiran*. Semarang: Dina Utama, t.t.
- Wan Mohd Khairul Firdaus Wan Khairuldin. "Kadar Agihan Zakat Amil Berdasarkan Mazhab Empat dan Maqasid Syariah." Dalam *Pengurusan Zakat Kontemporari*. Selangor: Institut Kajian Zakat UiTM, 2013.
- Zainal Abidin Jaffar. "Pengurusan Agihan Zakat: Pengalaman Baitulmal Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur." Dalam *Zakat: Pensyariatan, Perekonomian dan Perundangan*, ed. Abdul Ghafar Ismail dan Hailani Muji Tahir. Selangor: Penerbit UKM, 2006.
- Zainal Abidin. "Cara Pengagihan dana Zakat: Pengalaman Wilayah Persekutuan." Dalam *Kaedah Pengagihan Dana Zakat: Satu Perspektif Islam*, ed. Nik Mustapha Nik Hassan. Kuala Lumpur: IKIM, 2001.
- Zulkifli Mohamad al-Bakri. *Ahkam wa Fatawa al-Zakāh*. Selangor: Darul Syakir Enterprise, 2010.

JURNAL DAN KERTAS PERSIDANGAN

- Abd Halim Mohd Nor et al., "Performance Indicator Model for Zakat Institution," *Jurnal Pengurusan JAWHAR* 1, no. 2 (2007): 71-84.
- Abd Rashid Dail, "Konsep dan Perbezaan Kaedah Pengiraan Zakat Penggajian dan Perniagaan Bagi Individu dan Syarikat." Makalah, Seminar Penyelarasan Zakat dan Cukai Pendapatan di Malaysia, Kuala Lumpur, 28-29 Mac 1988.
- Ahmad Hidayat Buang, "Analisa Fatwa-fatwa Semasa Malaysia." Makalah, Seminar Kakitangan Jabatan Syariah Dan Undang-undang Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya Kuala Lumpur, 9 September 2000.
- Ahmad Hidayat Buang, "Analisis Fatwa-Fatwa Semasa Syariah di Malaysia," *Jurnal Syariah* 10, no. 1 (2002).
- Anisah Ab. Ghani et al., "Penerimaan Masyarakat Islam di Malaysia Terhadap Amalan Percampuran Mazhab Dalam Isu-Isu Mazhab," *Jurnal Fiqh* no. 4 (2007).
- Anisah Ab. Ghani, "Kedudukan Mazhab Syafi'i Dalam Ibadat di Malaysia," *Jurnal Fiqh* no.4 (2007): 85-102.
- Hasan Baharom et al., "Amalan 'Corporate Governance' Dalam Pengurusan Institusi Zakat di Malaysia," *Jurnal Pengurusan JAWHAR* 1, no. 2 (2007): 53-70.
- Hisham Sabri dan Zulkifli Hasan, "Zakat: Instrumen Penyumbang Pembentukan Usahawan." Makalah, Seminar Kebangsaan Pengurusan Harta Dalam Islam Kolej Islam Pahang Sultan Ahmad Shah (KIPSAS), Kuantan, 8-9 Ogos 2006.
- Luqman Abdullah et al., "Zakat on Salary and Wages: The Unsettled Juristic Issues." Makalah, International Conference of Global Islamic Studies

- 2014, Jabatan Syariah, Fakulti Pengajian Islam, UKM, Salford University UK, 2014.
- Luqman Abdullah. "Kedudukan Mazhab Syafi'i dalam Fatwa-Fatwa Zakat di Malaysia: Sorotan Fatwa Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Dari Tahun 2000-2010." Makalah, Seminar Isu-isu Kontemporari Dalam Mazhab Shafi'i, Pusat Penyelidikan Mazhab Shafi'i, Universiti Islam Sultan Sharif Ali (UNISSA) Brunei, 2013.
- Mahmood Zuhdi Ab Majid, "Fatwa dan Isu Semasa: Masalah dan Cabaran di Malaysia," *Jurnal Syariah* 12, no. 2 (2004).
- Mahmood Zuhdi Ab. Majid, "Kuasa-kuasa dan Kaedah Pentadbiran Zakat di Malaysia," *Jurnal Syariah* 2, no. 1 (Januari 1994).
- Mahmood Zuhdi Ab. Majid, "Sumber-sumber Zakat: Huraian Berasaskan Realiti Semasa di Malaysia," *Jurnal Syariah* 3, no. 1 (1995).
- Mahmood Zuhdi Ab. Majid, "Syarat Haul: Satu Penilaian Terhadap Pandangan Al-Qaradawi dalam Masalah Zakat Gaji dan Pendapatan Profesional," *Majalah Medium*, no. 3 (1992).
- Mahmood Zuhdi Ab. Majid, "Zakat Gaji dan Pendapatan Profesional dari Perspektif Mazhab Syafii," *Jurnal Syariah* 1, no. 2 (Julai 1993).
- Mahmood Zuhdi Ab. Majid. "Ijtihad dan Fatwa Berorientasi Maqasid: Satu Tinjauan Kritis." Makalah, Seminar Teori dan Aplikasi Prinsip Maqasid al-Shariah, IKIM Kuala Lumpur, Dewan Besar IKIM, 29-30 Mei 2012.
- Mahmood Zuhdi Abd. Majid, "Zakat Gaji dan Pendapatan Profesional dari Perspektif Mazhab Shafie: Satu Penyesuain Semula," *Jurnal Syariah* 1, no. 2 (1993).
- Mohd Akram Dahaman et al. "Praktis Metodologi Penetapan Fatwa Oleh Jawatankuasa Syar'iyah Negeri Perlis (JSNP): Kajian Berasaskan Fatwa-fatwa Tahun 1990-2000." Makalah, Social Sciences Research ICSSR, Kota Kinabalu, Sabah, 9-10 June 2014.
- Noor Naemah Abd. Rahman et al., "Keterikatan Fatwa Kepada Mazhab Syafi'i: Analisis Terhadap Fatwa-Fatwa Jemaah Ulama Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan." Makalah, Seminar Kebangsaan Usul Fiqh 2004, Fakulti Syariah dan Undang-undang Kolej Universiti Islam Malaysia, Institut Latihan Keselamatan Sosial KWSP Kajang, 15-16 Disember 2004.
- Noor Naemah Abd. Rahman, "Amalan Fatwa di Malaysia: Antara Keterikatan Mazhab dan Keperluan Tarjih," *Jurnal Fiqh* no.4 (2007).
- Noor Naemah Abd. Rahman, "Ruang Ijtihad Dalam Amalan Fatwa Di Malaysia: Sorotan Dari Sudut Pentadbiran Fatwa," *Jurnal Syariah* 10, no.2 (2002): 19-30.
- Nor Naemah et al., "Metode Pengeluaran Fatwa di antara Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan Malaysia (JFK) dan Majlis Ulama Indonesia (MUI)

Analisis Perbandingan.” Makalah, Seminar Antarabangsa Hubungan Indonesia-Malaysia 2005, Fakulti Komunikasi dan Bahasa Moden, Universiti Utara Malaysia, 7-8 Ogos 2005.

Patmawati Ibrahim, “Pembangunan Ekonomi Melalui Agihan Zakat: Tinjauan Empirikal,” *Jurnal Syariah* 16, no. 2 (2008): 223-244.

Ridzwan Ahmad, “Sikap Liberal Dalam Memahami Fiqh Mazhab Syafi’i: Realiti Dan Fenomena Di Malaysia,” *Jurnal Fiqh* no. 4 (2007).

TESIS DAN DISERTASI

Adibah Abdul Wahab. “Peranan Agihan Zakat Dalam Mengurangkan Masalah Kemiskinan Bandar: Kajian Kes di Lembaga Zakat Selangor.” Disertasi sarjana, Jabatan Syariah dan Ekonomi, Bahagian Pengajian Syariah, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2008.

Ahmad Fauzee Abdullah. “Aplikasi Pengurusan Sumber Aset: Analisis Terhadap Harta Zakat di Negeri Perak.” Disertasi sarjana, Jabatan Syariah dan Ekonomi, Bahagian Pengajian Syariah, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2004.

Armiadi Musa Basyah. “Pentadbiran Zakat di Baitul Mal Aceh: Kajian Terhadap Agihan Zakat Bagi Permodalan Masyarakat Miskin.” Tesis kedoktoran, Jabatan Syariah dan Ekonomi, Bahagian Pengajian Syariah, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2009.

Dziauddin Sharif. “Sistem Pungutan dan Agihan Zakat Fitrah: Kajian di Baitulmal Negeri Sembilan.” Disertasi sarjana, Jabatan Syariah dan Ekonomi, Bahagian Pengajian Syariah, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2003.

Fuadah Johari. “Keberkesanan Zakat Dalam Mengatasi Masalah Kemiskinan di Negeri Melaka.” Disertasi sarjana, Jabatan Syariah dan Ekonomi, Bahagian Pengajian Syariah, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2004.

Ḥasan ‘Alī Kūrkuḷī. “Maṣārīf al-Zakāh fī al-Islām.” Disertasi master fiqh uṣūl, *Jām’iah Umu al-Qurā, Kuliyyah al-Sharī’ah Wa al-Dirasāt Islāmiyyah Makkah al-Mukarramah*, 1983.

Hasanah Abd Khafidz. “Asnaf Lapan: Kesan Nilai Semasa Dan Setempat Dalam Menentukan Pentafsirannya Di Malaysia.” Tesis kedoktoran, Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, 2007.

Humam Daud. “Kutipan Zakat dan Agihannya: Suatu Kajian di Awal Islam.” Disertasi sarjana, Jabatan Fiqh dan Usul, Bahagian Pengajian Syariah, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2004.

- Mahayudin Ahmad. "Konsep dan Amalan Pentadbiran Zakat di Negeri Kedah: Kajian Mengikut Enakmen 1955." Disertasi sarjana, Jabatan Syariah dan Undang-undang, Bahagian Pengajian Syariah, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2001.
- Mohd Akram Dahaman. "Pengaruh Perubahan Sosial Dalam Penetapan Fatwa Di Malaysia dan Singapura: Kajian Terhadap Fatwa-fatwa Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan (MJFK) dan Majlis Ugama Islam Singapura (MUIS)." Tesis kedoktoran, Jabatan Fiqh dan Usul Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, 2012.
- Mohd Saiba Yaacob. "Hukum Islam: Antara Prinsip Syariah dan Perbendaharaan Fiqh." Disertasi sarjana, Jabatan Fiqh dan Usul Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, 2000.
- Mohd Zulkifli Ab Ghani. "Pengagihan Zakat Mengikut Enakmen Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan 1994: Kajian Terhadap Asnaf fi Sabilillah." Disertasi sarjana, Jabatan Syariah dan Undang-undang, Bahagian Pengajian Syariah, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2003.
- Noor Naemah Abd. Rahman. "Fatwa-fatwa Jemaah Ulama Kelantan Tahun 1920an Hingga 1990an: Satu Analisis." Tesis kedoktoran, Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, 2004.
- Noorhaslinda Kulub Abdul Rashid. "Pelaksanaan Agihan Zakat Terhadap Asnaf Fakir dan Miskin dalam Membasmi Kemiskinan: Kajian Khusus di Pusat Zakat Selangor." Disertasi sarjana, Fakulti Ekonomi dan Pentadbiran, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2004.
- Norazah Kosim. "Zakat Petroleum Di Malaysia: Kajian Kes Di Petroleum Nasional Berhad (Petronas)." Disertasi sarjana, Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, 2004.
- Patmawati Ibrahim. "Economic Role of Zakat in Introducing Inequality and Poverty in Selangor." Tesis kedoktoran, Fakulti Ekonomi dan Pengurusan, Universiti Putra Malaysia.
- Ridzwan Ahmad. "Maslahah dan Pemakaiannya di dalam Undang-undang Jenayah Islam." Disertasi Sarjana, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia, 1999.
- Suryani Masnan. "Kaedah Pembayaran Zakat Pendapatan Melalui Skim Potongan Gaji Oleh Lembaga Zakat Selangor." Disertasi sarjana, Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, 2012.
- Wahairi Mahmud. "Kesan Penubuhan Pusat Zakat ke atas Pentadbiran Zakat di Negeri Pahang." Disertasi sarjana, Jabatan Syariah dan Undang-undang, Bahagian Pengajian Syariah, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 2002.

Wan Zulkifli Wan Hassan. "Pengaruh Mazhab Syafie Dalam Fatwa Mengenai Zakat Di Terengganu: Kajian Dari Tahun 1953 – 2005." Tesis kedoktoran, Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, 2008.

Penafian

Pandangan yang dinyatakan dalam artikel ini adalah pandangan penulis. Jurnal Pengurusan dan Penyelidikan Fatwa tidak akan bertanggungjawab atas apa-apa kerugian, kerosakan atau lain-lain liabiliti yang disebabkan oleh / timbul daripada penggunaan kandungan artikel ini.